

דתישכונע

פרשת וארא, תש"פ, מספר 1353

המשבר במשימת משה ואהרן וההיענות של אלוקים

שמעון אליעזר הלוי ספירו

הקריטי. הראיה היא, שכבר בשמות ז:ח המשא ומתן עם פרעה חזר למסלולו, אבל קשה לראות את השייכות של מה שנאמר שם לענייננו. הדבר הראשון שא-להים עושה הוא הזמנת משה ואהרן לפגישה של הערכת מצב: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וַיֹּצִיחַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵל פְּרֹעֶה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמ' ו:יג). לכאורה, אין פה שום חידוש, שהרי כל זה פשוט וידוע. ברם, החידוש נמצא בהדגשה המכוונת: "אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵל פְּרֹעֶה מֶלֶךְ מִצְרָיִם"; כלומר, שהמשימה שלהם מורכבת משתי מטלות שונות ומסובכות, שכל אחת דורשת טיפול נפרד. האחת – לשכנע את פרעה להוציא את בני ישראל ממצרים, והשנייה – לשכנע את בני ישראל לצאת ממצרים. העניין ממשיך בפרק ו:כו-כז (ראו הסבר להלן לדילוג): "הוא אֶהֱרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל צְבֹאתֵם. הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל פְּרֹעֶה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם הוּא מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן".

בקצרה, הרקע לבעיה הוא: שני שליחים, משה ואהרן, בעלי כישרונות שונים, שהם צוות אחד, מנויים לעשות שתי שליחויות: לבני ישראל ולפרעה מלך מצרים. אך שתי השליחויות הן למעשה משימה אחת: להוציא את בני ישראל ממצרים. הבעיה היא, איך לחלק ביניהם את המשימה?

משה קיבל תשובות מפורטות לכל השאלות שעלולים בני ישראל להעלות, וכן קיבל יכולת לעשות אותות מרשימים לפני בני ישראל ולפני פרעה. אך באשר לשאלות מעשיות, כמו: מי יהיה הדובר הראשי או מהו הפרוטוקול הנכון בהופעה לפני פרעה, לא קיבלו משה ואהרן הדרכה.² לאור זאת נעקוב אחר השתלשלות הדברים:

בסוף הפרשה הקודמת מתוארים הצעדים הראשונים של "מבצע יציאת מצרים". משה נמצא כבר בתהום הייאוש והתסכול וכך הוא מתבטא לא-להים: "לָמָּה זֶה, שְׁלַחְתָּנִי... וַיִּמָּאֵז בְּאִתִּי אֵל פְּרֹעֶה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרַע לְעַם הַזֶּה, וַהֲצֵל לֹא הֲצֵלְתָּ אֶת עַמֶּךָ" (שמ' ה:כב-כג). הפרשה מסתיימת בהבטחה מאת א-להים: "עַתָּה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֲעֲשֶׂה לְפְרֹעֶה" (שמ' ו:א).

ובכל זאת, אחרי ההתגלות המאלפת¹ שנמסרה לבני ישראל על ידי משה, כתוב: "וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֶר רוּחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה" (שמ' ו:ט). וכן, למרות הציווי של א-להים למשה: "בֹּא דַבֵּר, אֶל-פְּרֹעֶה מֶלֶךְ מִצְרָיִם" (שמ' ו:יא) משה מהסס ומנמק את אי-נטייתו ללכת ב"קל וחומר" המפורסם: "הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְרֹעֶה" (שמ' ו:יב). הוא מוסיף גם דברים מפתיעים מאוד: "וְאֲנִי עָרַל שְׁפֹתַיִם". והלא כבר העלה משה את העניין הזה במפגש הראשון שלו עם א-להים במראה הסנה, ולכן מינה ה' את אהרן להיות לו "לִפֶּה" (שמ' ד:טז), אז מה קרה? למה נכשלו התוכניות אצל פרעה וגם במפגש עם בני ישראל?

סביר להסיק שבבסיס המבוכה של משה היו מונחות שתי תהיות. הראשונה – הייתכן, שעבדים שנשתעבדו שנים רבות כל כך, והתבשרו על גאולתם מסרבים לשמוע עוד פרטים על גאולתם? והשנייה – איך זה קורה שדברי א-להים חיים אינם עושים רושם חזק יותר על פרעה? כנראה שהדברים הגיעו למבוי סתום וביצוע המבצע נעצר.

עכשיו, לפי ההיגיון של מבנה הטקסט ברור, שכל הפסוקים הבאים משמות ו:יג ועד שמות ז:ח הם ההיענות של א-להים למצב

* שמעון א' הלוי ספירו הוא פרופ' אמריטוס בבית הספר ללימודי יסוד באוניברסיטת בר-אילן.

1 כמובן שמושגים פילוסופים או מידע על האופי הרב-שלבי של הגאולה שעדיין לא התחילה לא מעניינים אנשים הכפופים תחת עול של עבדות קשה.

2 "שני הזקנים" הללו, שלא היו בדיוק "דיפלומטים" וגם לא "כהני אל", התקשו בהצגת עצמם, וגם טעו בזה שבראשונה אמרו שבאו בשם "א-להי ישראל"

ועד בכלל. לאור מה שאמרנו על הניכור של משה בעיני בני ישראל, אפשר להסביר שהקטע הזה בא לאשר את אמינותו של האיש, בעל השם המצרי, שבא ממדין עם אישה בת כהן מדין, והוא אכן אחיו הצעיר של אהרן הלוי.

לבסוף, א-להים פונה לתלונה הישנה-חדשה של משה "הֲאֵנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם" (שמ' ו:ל), וחוזר להסביר איך צריכים היו להיות הסיפורים בינו לבין אהרן בהופעתם לפני פרעה: "רְאֵה נִתְתִּיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעָה וְאֶהְרֹן אַחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאָךְ. אֲתָה תְדַבֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶךָ וְאֶהְרֹן אַחִיךָ יְדַבֵּר אֶל פְּרָעָה" (שמ' ז:א-ב). לכאורה, כל זה כבר נאמר למשה במראה הסנה (שמ' ד:טז), אבל השוואה מדוקדקת מגלה שינויים משמעותיים: במראה הסנה כתוב: "הוא יִהְיֶה לְךָ לְפִה וְאֲתָה תִּהְיֶה לוֹ לְאֱלֹהִים", ואילו כאן נאמר "רְאֵה נִתְתִּיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעָה". למי היה אמור משה להיות ל"אלהים", לאהרן או לפרעה? ובכלל מה זה "להיות אלהים ל...?"

לפי דעתי, אין מדובר רק בתפקיד של להיות מקור למסר שמיימי, אלא בהקשר שלנו הכוונה היא להיות גם אורקל (ORACLE). דהיינו, קול אלוהות ישיר, שבדרך כלל אינו לגמרי מובן, ויש צורך במתווך כדי לפרשו.³ בראשונה, לאחר מראה הסנה חשב משה שתפקידו להיות כ'אלוהים' לאהרן הוא רק למסור לו את דברי ה' כפי שקיבל אותם. אבל הכוונה לא הייתה דווקא בשעה שהם עומדים לפני פרעה. הגרסה החילופית בפסוק ז:א באה לתקן את אי ההבנה של משה, ולהדגיש שתפקידו כ'אלוהים' צריך להיות "לפרעה". כלומר, פרעה אישית צריך להיות עד למראה הנורא איך דברי א-להים חיים יוצאים מפיו ה"כבד" של משה, ואז אהרן כ"נביאו" יפרש את דבריו לפרעה. כנראה שהנוהל הזה היה מוכר לפרעה, ומכאן והלאה קיבל אותם פרעה כנציגים מוסמכים של א-לוהי העברים.

מכאן החל המשא ומתן להוצאת בני ישראל ממצרים להתנהל ברצינות.

הפגישה הראשונה עם זקני ישראל במצרים הייתה חיובית: "וַיֵּאֱמֵן הָעָם... וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ" (שמ' ד:כא). חשוב לציין, שמה שתרגם להצלחת הפגישה הייתה הבשורה הטובה על הגאולה, אך לא רק היא, אלא גם העובדה שהמבשר הוא אהרן בן עמרם הלוי: "וַיְדַבֵּר אֶהְרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה" (שמ' ד:ל). אהרן היה דמות מוכרת ואהובה, מורה ומנהיג שהיה עימם לאורך כל הדרך בסבל במצרים. נוכחותו של משה באותה פגישה אינה מוזכרת, וכך הם נצטוו במראה הסנה: "וַדַּבֵּר הוּא (אהרן) לְךָ אֶל הָעָם" (שמ' ד:טז). חשוב להבין, שאפילו אם היו אנשים שזכרו את הסיפור על הילד העברי שגדל בארמון פרעה ומאז נעלם, הגילוי שהאיש שאהרן מציג כאחיו הצעיר הוא "המשה" של הסיפור לא היה מוסיף הרבה לאמינות שליחותם. לפי זה, משה טעה בכך שאחרי שפרעה הכביד את העבודה על העם, והם היו טרודים מאוד ומאוכזבים, הוא בחר להיות הדובר שהביא להם את דברי א-להים האחרונים (שמ' ו:ט). הוא קיבל תגובה מבישה: "וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה". אולי אם אז היה אהרן מדבר אליהם דברי עידוד והסברה, הייתה התגובה אחרת. והנה, זה בדיוק מה שהפסוקים בשמ' ו:כו-כז באים לקבוע: "הוא אֶהְרֹן וּמֹשֶׁה", כשמדובר "לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם", דהיינו לשכנע אותם לעזוב את "סיר הברז" ולבחור בחירות כעם ה'. כלומר, הוא צריך היה להיות הדובר הראשי. אך באשר לפרעה, "הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל פְּרָעָה... לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". כלומר, שניהם צריכים להופיע, אבל כפי שנראה להלן "הוא מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן" – הזרקור מופנה על משה.

נחזור לקטע שדילגנו עליו (שמ' ו:יד-כו). שם הטקסט מספר פתאום על תולדות ראשי האבות של השבטים: משבט ראובן עד שבט לוי

(שמ' ה:א), בשעה שנצטוו לומר בשם "א-להי העברים" (שמ' ג:יא). כך תיארו חז"ל את תוצאות הטעות (ילקוט שמעוני קע"ה): פרעה בדק ב"פנקס" האלים ומצא אלוהי אדום, אלוהי מואב אך לא מצא אלוהי ישראל. לכן פרעה צדק כשהוא השיב "מי-ה'... לא ידעתי את ה'" (ה:ב). לפי ההיסטוריונים, העברים היו קבוצות של נוודים שהיו משוטטים באזור באותו זמן, והיו משתמשים בהם כפועלים או שכירי חרב. ולכן, המונח "אלוהי העברים" יכול היה להיות מובן יותר לפרעה.

3 ראו: M. Scott, *Delphi*, (Princeton University Press, 2014)

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף